

Ailelerin COVID-19 Pandemisi Sürecinde Çocuklarının Sağlığını Korumak ve Geliştirmek İçin Başvurdukları Geleneksel Tamamlayıcı Alternatif Tedavi Yöntemleri (GETAT)

Traditional Complementary Alternative Treatment Methods
(GTAT) Used by Families to Protect and Improve Children's
Health During the COVID-19 Outbreak

Esra TURAL BÜYÜK¹, Hatice UZŞEN², Merve KOYUN³, Hayrunnisa LEZGİOĞLU⁴
Tuğba SARI⁵, Zehra ÇAKIR⁶

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği, Samsun

• esratural55@gmail.com • ORCID > 0000-0001-8855-8460

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği, Samsun

• hatice_uzsen35@hotmail.com • ORCID > 0000-0001-9873-5088

³Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği, Samsun

• merveee__koyun@hotmail.com • ORCID > 0000-0002-2762-3887

⁴Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü Lisans Öğrencisi, Samsun

• hayru53@hotmail.com • ORCID > 0000-0001-9552-2124

⁵Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü Lisans Öğrencisi, Samsun

• stugba2205@gmail.com • ORCID > 0000-0003-2018-1593

⁶Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü Lisans Öğrencisi, Samsun

• cakirzehra9852@gmail.com • ORCID > 0000-0001-8217-1986

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma / Research

Geliş Tarihi / Received: 03 Ağustos / August 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Mart / March 2022

Yıl / Year: 2022 | Cilt – Volume: 7 | Sayı – Issue: 1 | Sayfa / Pages: 99-112

Atıf/Cite as: Tural Büyük, E., Uzşen, H., Koyun, M., Lezgioğlu, H., Sarı, T. ve Çakır, Z. "Ailelerin COVID-19 Pandemisi Sürecinde Çocuklarının Sağlığını Korumak ve Geliştirmek İçin Başvurdukları Geleneksel Tamamlayıcı Alternatif Tedavi Yöntemleri (GETAT) - Traditional Complementary Alternative Treatment Methods (gtat) Used by Families to Protect and Improve Children's Health During the COVID-19 Outbreak" Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi - Journal of Samsun Health Sciences 7(1), April 2022: 99-112.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Esra TURAL BÜYÜK

Yazar Notu / Author Note: Bu çalışma, 19. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresinde (3-4 Haziran 2022, Tekirdağ) poster bildirisi olarak sunulmuştur.

AİLELERİN COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE ÇOCUKLARININ SAĞLIĞINI KORUMAK VE GELİŞTİRMEK İÇİN BAŞVURDUKLARI GELENEKSEL TAMAMLAYICI ALTERNATİF TEDAVİ YÖNTEMLERİ (GETAT)

ÖZ:

Giriş: İnsanlar hastalık belirtilerin, ilaçların yan etkilerini azaltmak ve bağışıklık sistemini güçlendirmek amacıyla geleneksel tamamlayıcı alternatif tedavi yöntemlerine başvurmaktadır. COVID-19 salgını sürecinde her kesimden insanın tamamlayıcı uygulamalar ve tedbirler kapsamında geleneksel tedavi yöntemlerini, özellikle şifalı olduklarını düşündükleri bitkileri kullandıkları, çocukları için de bu yöntemlere başvurdukları düşünülmektedir.

Amaç: Ailelerin COVID-19 pandemisi sürecinde çocuklarının sağlığını korumak ve geliştirmek için başvurdukları geleneksel tamamlayıcı alternatif tedavi (GETAT) yöntemlerini belirlemektir.

Materyal Metod: Tanımlayıcı tipte planlanan çalışmanın verileri, araştırmacılar tarafından oluşturulan “Tanıtıcı Bilgi Formu” kullanılarak google form aracılığı ile toplanılmıştır. Bu formda sosyo-demografik veriler, COVID-19 pandemisi süreci ile ilgili sorular ve ailelerin COVID-19 pandemisi öncesi ve sürecinde kullandıkları GETAT yöntemlerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Verilerin tanımlayıcı analizleri yapılmıştır.

Bulgular: Çalışmada ebeveynlerin % 88.4’ü kadın ve %52’si üniversite mezunudur. Çocuklarının ise %38.4’ü 7-13 yaş arasında ve %51’i erkektir. Ailelerin çocukları için COVID-19 pandemisi öncesi sağlığı korumak ve bağışıklığı güçlendirmek için GETAT yöntemleri kullananların oranı %38.9 iken COVID-19 pandemisi sürecinde bu oranın %92.5 olduğu belirlenmiştir. Ailelerin bu süreçte çocukları için %99.9’unun bağışıklık sistemini güçlendirici, balık yağı ve vitamin içeren ilaçlar kullandığı saptanmıştır. Ayrıca ailelerin %31.8’inin sirke, %31.5’inin bal ve ürünlerini ve %24.5’inin ıhlamur gibi bazı besin ve bitkileri kullandıkları görülmüştür.

Sonuç: Ailelerin COVID-19 pandemisi sürecinde GETAT yöntemlerini daha sık kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca ailelerin çocukları için bazı besin ve bitkilerden oluşan GETAT yöntemlerine başvurdukları görülmüştür. Sağlık ekibinin ailelere COVID-19 pandemisi sürecinde çocuklarının sağlığı korumak ve geliştirme konusunda teknolojik araçlar yolu ile eğitim ve danışmanlık hizmeti sunmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 pandemisi; Geleneksel alternatif ve tamamlayıcı tedavi, Çocuk; Aile; Hemşirelik.

TRADITIONAL COMPLEMENTARY ALTERNATIVE TREATMENT METHODS (GTAT) USED BY FAMILIES TO PROTECT AND IMPROVE CHILDREN'S HEALTH DURING THE COVID-19 OUTBREAK

ABSTRACT:

Introduction: People frequently use these methods to increase the quality of life, reduce the symptoms and side effects of drugs, provide physical and psychological comfort, and strengthen the immune system. Social diagnosis-treatment, beliefs, and practices during the COVID-19 outbreak were also affected. In this process, it is thought that people from all cultures use traditional treatment methods, especially medicinal herbal applications, within the scope of complementary practices and measures, and they also use these practices for their children.

Aim: To determine the traditional complementary alternative treatment methods that families use to protect and improve the health of their children during the COVID-19 pandemic.

Material and Methods: The research is a descriptive type. The research data were collected through the Google form using the " Socio-demographic Information Form" created by the researchers. The form consists of Socio-demographic data, questions about the COVID-19 pandemic, and questions to determine the GETAT methods used by families before and during the COVID-19 pandemic. Descriptive analyzes of the data were made.

Results: In the study, 88.4% of the parents were female and 52% were university graduates. On the other hand, 38.4% of their children are between the ages of 7-13 and 51% of them are boys. It was determined that 76.7% of family members learned knowledge about coronavirus and pandemic processes mostly from television. While the rate of those who did use GETAT methods to protect health and strengthen immunity for children before COVID-19 was 38.9%, it was observed that this rate was 92.5% during the COVID-19 pandemic. It was determined that 99.9% of the parents used drugs that strengthen the immune system, fish oil and drugs containing vitamins for their children in this process. In addition, it was observed that 31.8% of the families used vinegar, 31.5% honey and its products, and 24.5% some foods and plants such as linden.

Conclusion: In the study, it was determined that the parents used GETAT methods more in the COVID-19 pandemic and they paid more attention to children's hygiene and healthy nutrition. Also, it was observed that parents used GETAT methods consisting of some foods and herbs for their children. In this context, it is recommended that the healthcare team provide education and

consultancy services to parents through technological tools to protect and improve the health of their children during the COVID-19 pandemic.

Keywords: COVID-19 pandemic; Traditional complementary alternative treatment methods; Child; Family; Nursing.

GİRİŞ

Geçmişte insanlar bedensel, ruhsal ve çevresel kirliliğin hastalığa neden olduğuna inanırlardı. Bu inanç kendi ve çevrelerindeki insanların sağlıklarını korumak ve hastalıklarının iyileştirmek adına farklı geleneksel yöntemleri kullanmaları ile sonuçlanırdı. Günümüzde özellikle yetişkinlerde geleneksel tamamlayıcı alternatif tedavi yöntemlerinin (GETAT) kullanımının artması ile ilgili önemli veriler olsa da, çocuklarda yapılan çalışmalar daha sınırlıdır (Özcebe & Sevensan, 2009; Tural Büyüyük ve ark.,2014;Tuncel ve ark., 2014). Ülkemizde yapılan çalışmalarda çocuklarda GETAT kullanım oranlarının yüksek olduğu belirlenmiştir (Akçay & Yıldırımlar, 2017; Güraslan Baş ve ark, 2016; Tuncel ve ark., 2014, Özdemir ve ark,2020). Yapılan çalışmalarda ailelerin GETAT uygulamalarını sıklıkla ve kontrolsüz bir şekilde kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca aileler bu yöntemleri hekim önerisi olmadan kullanmakta ve bu durumu sağlık profesyonellerinden saklamaktadırlar (Akçay & Yıldırımlar, 2017; Cırık & Efe,2015; Taşar ve ark., 2011). Ülkemizde yapılan GETAT kullanımına dair çalışmaların çoğunlukla kronik hastalığı olan çocuklar ve aileleri ile yapıldığı, bu araştırmalarda ailelerin GETAT kullanım oranlarının yüksek olduğu görülmektedir (Babayiğit ve ark. 2008; Akçay &Yıldırımlar, 2017; Erdol & Sağlam, 2018). Tuncel ve ark. (2014) araştırmasında ise ailelerin çocuklarında daha çok kansızlık, ishal, kabızlık ve öksürük gibi bulgularda GETAT yöntemlerine başvurduğu ve en sık inanış temelli uygulamalar ile bitkisel yöntemlerin kullanıldığı görülmüştür. Özdemir ve ark. (2020) kronik hastalığı olmayan çocuklarda GETAT yöntemleri kullanımının değerlendirdiği çalışmada, çocukların %95.5'inde en az bir tamamlayıcı tıp yöntemi kullanım öyküsü olduğu ve bitki çayı kullanımı en sık (%68.8) tercih edilen GETAT yöntemi olduğunu belirlemişlerdir.

Covid-19 salgını toplumsal inanç ve sağlığa yönelik uygulamaları da etkilemiştir (Kaplan, 2020). Bu süreçte Covid-19'un tedavisinin henüz kesinleşmemiş olması, bazı uzmanların GETAT konusundaki söylemleri insanları alternatif yöntemleri kullanmaya yönlendirmede etkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenlerden dolayı her kesimden insanın tamamlayıcı uygulamalar ve tedbirler kapsamında geleneksel tedavi uygulamalarına, özellikle şifalı olduklarını düşündükleri bitkileri kullanmaya ve çocukları için de bu yöntemlere kullanmaya başvurdukları düşünülmektedir. Araştırmanın, literatürde bu konuda yapılan sınırlı sayıda çalışmaların olması nedeniyle ileride bu konuda yapılacak araştırmalara kaynak oluşturması hedeflenmektedir.

Amaç

Ebeveynlerin Covid-19 pandemisi sürecinde kendilerinin ve çocuklarının sağlığını korumak ve geliştirmek için başvurdukları geleneksel tamamlayıcı alternatif tedavi yöntemlerini belirlemektir.

Araştırma Soruları

1. Ailelerin kendileri ve çocukları için Covid-19 öncesine göre pandemi sürecinde kullandıkları GETAT yöntemleri oranı nedir?
2. Ailelerin Covid-19 sürecinde çocuklarına kullandıkları GETAT yöntemleri nelerdir?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Tanımlayıcı tipte planlanan araştırmanın verileri Mart-Nisan 2021 tarihleri arasında online anket bağlantısının paylaşımı ile toplanmıştır. Karadeniz Bölgesi evren olarak kabul edilmiştir. Örneklemini, olasılıksız rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen, çalışmaya katılmayı kabul eden ve verileri eksiksiz dolduran anneler oluşturmuştur. Araştırmanın veri toplama araçları Google form üzerinden hazırlandıktan sonra, formun linki ebeveynlere sosyal medya aracılığıyla (watsapp, facebook, instagram) iletilerek online onamları alınmış ve çalışma 198 kişi ile tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Veriler “Tanıtıcı Bilgi Formu” kullanılarak google form ile hazırlanmıştır. Araştırmacılar tarafından literatür bilgileri doğrultusunda oluşturulan form, ebeveyn ve çocuğa ait verileri (çocuğun cinsiyeti, yaşı ve kronik hastalık durumu ile aile bireyinin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, aile tipi, yaşadığı yer, gelir durumu), pandemi sürecinde ailelerin kendi sağlıklarını korumak ve sürdürmek için yaptıkları uygulamalar ile ailelerin Covid-19 öncesi ve sürecinde kullandıkları GETAT yöntemlerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır (Araz ve Bulbul,2011; Tuncel ve ark. 2014).

Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Science) 23.0 paket programında değerlendirilmiştir. Veri analizinde tanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Boyutu

Katılımcılara çalışmanın amacı açıklanmış, gönüllü ve istekli olanlar çalışmaya dâhil edilmiştir. OMÜ Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan (30.04.2021 tarihli 2021/377 No'lu karar) ve Sağlık Bakanlığı Covid-19 ile ilgili yapılan araştırmalar kapsamında çalışma izinleri alınarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama araçları doldurulmadan önce online bağlantının ilk sayfasında çalışma hakkında bilgilendirme yapılmış olup, çalışmaya katılmayı kabul etmeleri hâlinde “çalışmaya katılmayı onaylıyorum” beyanının işaretlemeleri istenmiştir. Formu online ortamda tamamlayan ebeveyn aileler araştırmaya katılımı kabul etmiş sayılmıştır. Araştırmaya katılan ailelerin cevaplarının gizliliği sağlanmış olup, sadece araştırmacılar adına tanımlı elektronik posta aracılığı ile Google formlar üzerinden görüntülenmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan çocukların %51'i erkek, %38.4'ü 7-13 yaş aralığındadır. Çocukların %90.4'ünün kronik bir hastalığının olmadığı saptanmıştır. Ebeveynlerin %55.5'i 37-56 yaş aralığında, %88.4'ü kadın, %52'si üniversite mezunudur. Ailelerin %85.9'u çekirdek aile olduğu, %44.9'unun il merkezinde yaşadıkları ve %63.1'inin gelirinin gidere denk olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Çocuk ve ailelerin sosyo-demografik özellikleri

Özellikler		n	%
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	97	49.0
	Erkek	101	51.0
Çocuğun Yaşı	0-6	54	27.3
	7-13	76	38.4
	14 ve 18	68	34.3
Çocuğun Kronik Hastalık Durumu	Evet	19	9.6
	Hayır	179	90.4
Aile Bireyinin Yaşı	20-36	88	44.5
	37-56	110	55.5
Ebeveyn Cinsiyeti	Kadın	175	88.4
	Erkek	23	11.6
Aile Bireyinin Eğitim Durumu	İlkokul	40	20.2
	Ortaokul	21	10.6
	Lise	34	17.2
	Üniversite	103	52.0

Aile Tipi	Çekirdek Aile	170	85.9
	Geniş Aile	28	14.1
Yaşanılan Yer	Köy	29	14.6
	İlçe	80	40.5
	İl	89	44.9
Gelir Durumu	Gelir Giderden Az	36	18.2
	Gelir Gidere Denk	125	63.1
	Gelir Giderden Fazla	37	18.7

Covid-19 sürecinde ebeveynlerin %87.4'ü kendi sağlıklarını sürdürmek için sağlıklı beslenmeye önem verdiklerini ve %73.7'si kendi kişisel hijyenlerine dikkat ettiklerini, çocuklarının sağlığını sürdürmek için ise % 81.8'i çocuğunun kişisel hijyenine ve %76.6'sı çocuğunun sağlıklı beslenmesine önem verdiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2. Ailelerin Covid-19 sürecinde kendileri ve çocuklarının sağlıklarını korumak ve sürdürmek için yaptıkları uygulamalar

	Uygulamalar	n	%
Covid-19 Sürecinde Ailelerin Kendi Sağlıklarını Korumak Ve Sürdürmek İçin Yaptıkları Uygulamalar *	Sağlıklı Beslenmeye Önem Vermek	160	87.4
	Kişisel Hijyene Dikkat Etmek	135	73.7
	Bitki Çayları Kullanmak	38	49.3
	Baharatlar ve Bazı Besinleri (bal, balık yağı, polen, sarımsak) Kullanmak	27	33.5
Covid-19 Sürecinde Ailelerin Çocuklarının Sağlığını Korumak ve Sürdürmek İçin Yaptıkları Uygulamalar*	Çocuğun Kişisel Hijyenine Önem Vermek	140	81.8
	Çocuğun Sağlıklı Beslenmesine Önem Vermek	131	76.6
	Daha Çok C Vitamini İçeren Meyveler Yemesini Sağlamak	109	55.0

*Birden fazla seçenek belirtilmiştir.

Ailelerin çocukları için Covid-19 öncesi sağlığı korumak ve bağışıklığı güçlendirmek amaçlı GETAT yöntemleri kullananların oranı %35.4 iken Covid-19 sürecinde bu oranın %87.1 olduğu görülmüştür. Covid-19 süreci öncesinde ailelerin çocukları için kullandıkları GETAT yöntemlerine bakıldığında, % 41.4'ü bazı besinler ve baharatları ve % 34.2'sinin de bitki çaylarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Pandemi sürecinde ise % 99.9'unun bağışıklık sistemini güçlendirici ilaçlar, balık yağı ve vitaminler kullandıkları, %31.8'inin sirke kullandığı, %31.5'inin çocuğuna ballı süt içirdiği, %24.5'inin ihlamur içirdiği, %23.9'unun nane limon içirdiği, %18.1'inin balık yağı içeren ilaçları çocuklarına kullandıkları saptanmıştır. Aile bireyleri Covid-19 hakkında bilgiyi %76.7'si televizyondan, %60.6'sı internetten ve % 56.5'i ise sosyal medyadan edindiklerini belirtmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 3. Ailelerin Covid-19 öncesi ve sürecinde kullandıkları GETAT yöntemleri

	Özellikler	n	%
Ailelerin Covid-19 Öncesi Çocukları İçin GETAT Yöntemleri Kullanma Durumları	Kullanmış	77	38.9
	Kullanmamış	121	61.1
Covid-19 Sürecinde Çocuk İçin GETAT Yöntemleri Kullanma	Kullanmış	174	87.9
	Kullanmamış	27	12.1
Covid-19 Öncesi Çocuğa Kullanılan GETAT Yöntemleri*	Vitamin içeren ilaçlar kullanmak	11	15.7
	Bitki çayı (ihlamur, rezene, nane) kullanmak	24	34.2
	Bazı besinler ve baharatlar (bildircin yumurtası, bal, propolis, sarımsak, pekmez, zencefil, sirke, zeytinyağı) kullanmak	29	41.4
	Bağışıklık sistemini güçlendirici ilaçlar +balık yağı +vitaminler kullanmak	176	99.9
Covid-19 Sürecinde Çocuğa Kullanılan GETAT Yöntemleri*	Bal ürünleri (ballı süt içirme+ Polen + arı sütü verme) kullanmak	69	40.2
	Sirke kullanmak	63	31.8
	Ihlamur Çayı İçirmek	42	24.5
	Nane-Limon Çayı İçirmek	41	23.9
	Kuşburnu, Rezene, Ekinezya ile Diğer Çayları İçirmek	18	9.0

Covid-19 ile İlgili Bilgi Kaynakları*	Televizyon	152	76.7
	İnternet	132	60.6
	Sosyal Medya	112	56.5
	Sağlık Personeli	73	36.8
	Kitap, Dergi, Gazete Gibi Yazılı Kaynak	11	5.5

*Birden fazla seçenek belirtilmiştir.

Katılımcılara pandemi sürecinde ailelere çocuklarının ateşini düşürmek için hangi yöntemleri tercih ettikleri sorulduğunda, %79.7'si ateş düşürücü verme, %51.5'i kasık ve koltuk altına ıslak bez koyma, %28.2'si soğuk su ile duş aldırma ve % 17.1'i sirkeli bez ile vücudunu silme yöntemlerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ailelere bu süreçte çocuklarının öksürüğünü geçirmek için tercih ettikleri yöntemler sorulduğunda ise %59.5'i çocuğa ıhlamur içirme, %44.9'u evde kalan öksürük ilacını verme, %34.8'i nane limon içirme ve %31.1'i ballı süt içirmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Tablo 4).

Tablo 4. Ailelerin Covid-19 pandemi sürecinde ateş ve öksürük durumlarında kullanmayı tercih ettikleri yöntemler

	Yöntemler	n	%
Covid-19 Sürecinde Çocuğun Ateşini Düşürmek için Tercih Ettiğiniz Yöntemler Nelerdir? *	Ateş Düşürücü Şurup Vermek	158	79.7
	Kasık ve Koltuk Altına Islak Bez Koymak	102	51.5
	Soğuk Su ile Duş Aldırmak	56	28.2
	Sirkeli Bezle Vücudunu Silmek	34	17.1
Covid-19 sürecinde Çocuğunuzun Öksürüğünü Geçirmek için Tercih Ettiğiniz Yöntemler Nelerdir? *	ıhlamur İçirmek	118	59.5
	Evde Kalan Öksürük Şurubunu İçirmek	89	44.9
	Nane Limon İçirmek	69	34.8
	Ballı Süt İçirmek	62	31.1
	Vücuduna Viks Sürmek	27	13.6
	Evde Buhar Uygulamak	23	11.6

*Birden fazla seçenek belirtilmiştir.

TARTIŞMA

Araştırmada Covid-19 pandemisi sürecinde ailelerin kendilerinin ve çocuklarının sağlığı korumak ve bağışıklığını güçlendirmek için sağlıklı beslenmeye ve kişisel hijyene dikkat ettikleri, daha fazla GETAT yöntemlerine başvurdukları saptanmıştır. Covid-19 pandemisi öncesi yapılan araştırmalar incelendiğinde, ülkemizde yapılan çalışmalarda ailelerin GETAT yöntemlerini çocuklarda kullanım sıklığının %56-87 arasında değiştiği görülmektedir (Akçay & Yıldırımlar, 2017; Araz & Bülbül, 2011; Biçer & Yalçın Balçık, 2019; Taşar ve ark., 2015; Tuncel ve ark., 2014). Avrupada ise son bir yıl içinde GETAT kullanma oranının %56 olarak belirlenmiştir (Zuzak ve ark., 2013). Çocuklarda GETAT kullanımını inceleyen bir derlemede, GETAT yöntemlerinin kullanım sıklığının %18.4-95.0 arasında değiştiği ve ailelerin %87.5'inin bu yöntemleri çocuklarının genel sağlık durumları ve iyilik hallerinde olumlu değişiklikler sağladığını düşündükleri için kullandıkları belirlenmiştir (Özcebe & Sevensan, 2009). Giray ve ark. çalışmasında, ailelerin %75.8'inin alternatif tedavi yöntemlerini kullandığı belirlenmiştir (Giray ve ark., 2008). Covid-19 pandemisi öncesi araştırmalarda GETAT uygulamalarının sıklıkla kronik hastalığı olan çocuğa sahip aileler tarafından kullanıldığı, daha çok tedaviyi desteklemek veya solunum sıkıntısı, ağrı, iştahsızlık gibi bazı semptomları gidermek amacıyla kullanıldığı görülmüştür (Biçer & Yalçın Balçık, 2019; Çırık & Efe, 2015; Groenewald et al., 2017; Kalaci ve ark., 2019; Magi et al., 2015). Covid-19 pandemisi sürecinde yapılan araştırmalar incelendiğinde ise GETAT yöntemlerinin çocuklarda kullanımı ile ilgili bir araştırmaya rastlanmamıştır. Çin'de yapılan bir araştırmada izolasyon merkezinde bulunan hastalardan telefon aracılığı ile toplanan veriler doğrultusunda, bireylerin %25'inin pandemisi öncesinde, sırasında ve sonrasında evde GETAT yöntemleri kullandıkları belirlenmiştir (Charan et al., 2021). Çalışmada pandemi sürecinde ailelerin çocukları için daha fazla GETAT yöntemlerine başvurmaları, çocuklarda Covid-19'a karşı aşı ve ilaç tedavi kullanım durumlarının sınırlı olmasından dolayı ailelerin çocuklarını korumak için daha fazla GETAT yöntemleri kullanmaya yönelmelerine neden olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada ailelerin Covid-19 pandemisi sürecinde kullandıkları GETAT yöntemlerinin farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Bu süreçte ailelerin çocuklarına daha fazla balık yağı, vitamin ve bağışıklığını güçlendiren ilaçlar verdikleri, bazı çayları ve besinleri (polen-arı sütü, ıhlamur, ballı süt, nane-limon çayı, kuşburnu çayı, ekinezya çayı vb.) tüketmelerini sağladıkları görülmektedir. Fitoterapide kullanılan bitkilerdeki kimyasal maddelerin virüslerin sağlıklı hücreye tutunmasını ve hücre içine girmesini engellediği, hava yolu inflamasyonunu azalttığı ve immun sistem stimülasyonu yaptığı bildirilmiştir (Akbaş & Akçakaya, 2020, Ren et al., 2020; Uçar ve ark., 2021). Yapılan araştırmalarda bağışıklık fonksiyonlarının geliştirilmesi, sürdürülmesi ve sağlıklı immün yanıtın oluşması için vücudun ihtiyaç duyduğu vitaminlerin, minerallerin önemli rolleri olduğu bildirilmiştir (Acar Tek

& Koçak, 2020; Ali & Kunugi, 2021; Karaağaç & Bellikci Koyu, 2020; Maggini et al., 2018). Viral enfeksiyonlardan korunmak, sağlıklı bağışıklık sistemine sahip olmak için yeterli ve dengeli beslenmek önemlidir. Araştırmalar yeterli beslenmenin sağlanamadığı durumlarda bazı vitamin ve mineral gereksiniminin karşılanması için besin desteği kullanımının viral enfeksiyonlara karşı korunmada olumlu etkileri olabileceğini göstermektedir (Bakan ve ark., 2020; Karaağaç & Bellikci Koyu, 2020). Ülkemizde vitamin, arı sütü, propolis vb. bazı preparatlarının bağışıklık sistemini kuvvetlendirdiği düşünülmekte olup bireyler tarafından yoğun ilgi görmekte ve reçetesiz olarak da satılmaktadır. Covid-19 mücadelesinde C vitamini gibi bazı vitamin ve minerallerin kullanımı gündeme gelmiş fakat bu konudaki çalışmalar yeni yürütülmeye başladığı için yeterli kanıtlar bulunmamaktadır (Acar Tek & Koçak, 2020; Ali & Kunugi, 2021; Bakan ve ark, 2020; Carr & Maggini, 2017; Karaağaç & Bellikci Koyu, 2020).

Araştırmada ailelerin çoğunluğunun bu süreçte çocuklarının ateşini düşürmek için ateş düşürücü ve ılık uygulama yöntemlerini tercih ettikleri fakat soğuk su ile duş aldırma ve sirkeli su ile vücudunu silme gibi yöntemlerin de tercih edildiği görülmüştür. Benzer şekilde yapılan birçok araştırmada da ailelerin hekime danışmadan ateş düşürücü ilaç kullandıkları ve ateşi düşürmek için soğuk uygulama, sirke, alkol gibi bazı geleneksel yöntemler kullandıkları belirlenmiştir (Arıca ve ark, 2012; Arslan & Aydın, 2015; Bayık Temel ve ark, 2016; Güraslan Baş & ark, 2016; Hazır & Bozkurt, 2020; Tuncel ve ark.2014).

Çalışmada aileler bu süreçte çocukların öksürüğünü geçirmek için ıhlamur, nane limon ve ballı süt içirme yöntemlerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca araştırmada hekime danışmadan evde kalan öksürük şurubunun da çocuğun öksürüğünü geçirmek için tercih edildiği saptanmıştır. Yapılan araştırmalarda ailelerin hekime danışmadan gereksiz ilaç kullanımı konusunda toplumun bilinçlendirilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir (Luo et al., 2020; Nilashi et al., 2020). Yine bazı araştırmalarda ailelerin çocuklarının öksürüğünü geçirmek için bitki çayları (ıhlamur, hatmi çiçeği, tarçın, nane-limon, papatya), bal ve zencefil gibi yiyeceklerden yararlandıkları ve hekime danışmadan öksürük şurubu kullandıkları belirlenmiştir. (Aydın ve ark., 2015; Büyük Tural ve ark., 2014; Hazır ve Bozkurt, 2020; Tuncel ve ark., 2014). Covid-19 öncesi süreçte ailelerin çocuklarının öksürüğü geçirmek için bildikleri ve kullandığı GETAT yöntemlerini, pandemi sürecinde de devam ettirdikleri düşündürmektedir.

Araştırmada ailelerin Covid-19 ile ilgili bilgi kaynaklarının internet, sosyal medya ve televizyon kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda benzer şekilde ebeveynlerin alternatif tedavi yöntemleri ile ilgili bilgileri basın-yayın kaynaklarından öğrendiği belirlenmiştir (Giray ve ark, 2008; Tuncel ve ark., 2014). Medyanın bilgi sağlama rolünü üstlendiği günden beri kitleler sağlık konusunda önemli bilgileri bu kaynaklardan öğrenmekte, bilgi durumları ve tutumları medya-

nın sunduğu haberlerden etkilenmektedir. Bu açıdan bakıldığında medya, toplumun önceliklerinden biri olan sağlık için doğru kullanıldığında son derece yararlı bir araçtır. Covid-19'un tedavisi ya da önlenmesinde GETAT yöntemlerinin kullanımını hakkında uzmanlar arasında farklı görüşlerin olması dikkat çekicidir. Bu durumun bilimsel çalışma sayısının çok az olmasından veya bilimsel bir temele sahip olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Konakçı ve ark. (2020) Covid-19 pandemisi sürecinde GETAT yöntemlerinin kullanımını hakkında yapılan haberleri inceleyen bir analiz çalışmasına göre, pandeminin başlangıcından sonraki bir ay içerisinde GETAT yöntemlerinin kullanımına yönelik ilişkin haber sayısında ciddi artış olduğu görülmüştür. Yine aynı çalışmada haberlerde halkın kolayca anlayabileceği net bir dil kullanılmış olmasına rağmen haberin oluşturulmasında kullanılan kaynakların ve haber içeriğinin topluma aktarılmasında yetersiz kaldığı belirtilmiştir (Konakçı ve ark., 2020). Sağlıkla ilgili konularda ilk ve en güvenilir kaynak olan sağlık profesyonellerinin sağlık eğitimi yapacak kadar yeterince zaman ayıramaması bireyleri internet, televizyon ve gazete gibi anonim kaynaklara yönlendirmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin sağlığını korumak kadar doğru ve eksiksiz bilgi vermek önemlidir. Sağlık profesyoneli olmayan kişiler tarafından hazırlanıp sosyal medya aracılığı ile iletilen ve güvenilir olmayan bilgilere dayalı uygulamalar bireylerin sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği belirtilmektedir (İlğaz ve Gözüm,2016).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada ailelerin Covid-19 pandemisi süreci öncesine göre kendilerinin ve çocuklarının sağlığını korumak ve sürdürmek için kişisel hijyene ve sağlıklı beslenmeye daha çok dikkat ettikleri, daha fazla oranda GETAT yöntemlerini kullandıkları belirlenmiştir. En çok kullandıkları GETAT yöntemlerinin bağışıklık sistemini güçlendiren ve vitaminleri de içeren ilaçlar olduğu, bazı bitkisel ürünleri ve besin maddelerini tükettikleri görülmüştür.

Aileler ile en çok etkileşimde olan hemşireler, sosyal medya üzerinden tanıtım ve reklam yapan alternatif ve etkinliği tartışmalı yöntemlere karşı bireyleri uyarmalı ve toplumu güvenilir bilgi kaynaklarına yönlendirmelidir. Ailelere akılcı ilaç kullanımı konusunda eğitimler planlamalıdır. Hayatımıza giren ve tüm aile bireylerini etkileyen Covid-19 ile ilgili GETAT yöntemlerinin etkilerinin araştırılması için tanımlayıcı, deneysel ve randomize kontrollü çalışmaların yapılması önerilmektedir. Covid-19 enfeksiyonunun erken evresinde önlenmesi veya tedavisi için GETAT yöntemlerinin özellikle vitaminler ve bazı bağışıklık sistemi güçlendirici özelliği olan maddelerin faydalarını daha fazla değerlendirecek araştırmalara gereksinim vardır.

Teşekkür

Çalışmaya katılımlarından dolayı tüm ailelere teşekkür ederiz.

Finansal Kaynak:

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması:

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkısı:

Çalışma konsepti/Tasarımı: E.TB., H.U.,M.K., Veri toplama: T.S., Z.Ç., H.L., Veri analizi ve yorumlama: E.TB., H.U., M.K., Yazı taslağı: E.TB., H.U., M.K., Makalenin son halinin onaylanması: : E.TB., H.U., M.K., Denetleme/Danışmanlık: E.TB., H.U., M.K.

KAYNAKLAR

- Acar Tek, N., & Koçak, T. (2020). Koronavirüsle (COVID-19) mücadelede beslenmenin bağışıklık sisteminin desteklenmesinde rolü. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı, 18-45.
- Akbaş, MN., & Akçakaya, A. (2020). COVID-19 and Phytotherapy. *Bezmalem Science*, 8(4),428-437.
- Akçay, D., & Yıldırım, A. (2017). Çocuklarda tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanımı ve ebeveyn bilgilerinin değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi*, 17(4), 174-181.
- Ali, AM., & Kunugi, H.(2021). Propolis, bee honey, and their components protect against coronavirus disease 2019 (COVID-19): A review of in silico, in vitro, and clinical studies. *Molecules*, 26(5), 1232. doi: 10.3390/molecules26051232.
- Araz, N., & Bulbul, S. (2011). Use of complementary and alternative medicine in a pediatric population in southern Turkey. *Clinical and Investigative Medicine*, 34(1), E21-9. doi: 10.2501/cim.v34i1.14909.
- Arica, GS., Arica, V., Onur, H., Gülbayzar, S., Dağ, H., & Obut, Ö. (2012). Knowledge, attitude and response of mothers about fever in their children. *Emergenty Medical International*, 29(12),e4. doi: 10.1136/emered-2011-200352.
- Arslan, S., & Aydın, M. (2015). Annelerin ateş fobisi ve ateş yönetimi. *Journal of Duzce University Health Sciences Institute*, 5(1),1-6.
- Aydın, D., Karaca Çiftçi, E., Kahraman, S., & Şahin, N. (2015). Solunum yolu enfeksiyonu geçiren çocuklarda annelerin alternatif tedavi uygulamaları. *The Journal of Pediatric Research*, 2(4),212-7
- Babayiğit, A., Ölmez, D., Karaman, O., Uzuner, N. (2008) Complementary and alternative medicine use in Turkish children with bronchial asthma. *J Altern Complement Med*. 14(7),797-799.
- Bakan, S., Deveboynu, ŞN., & Tayhan Kartal, F. (2020). The effect of antioxidant vitamins on immunity in the covid-19 pandemic. *Eurasian Journal of Health Sciences*, 3(COVID-19 Special Issue), 140-148.
- Bayık Temel, A., Arabacı, Z., & Kahveci, T. (2016). Annelerin çocuklarında ateş yönetimi ile ilgili bilgi, tutum ve uygulamalarının değerlendirilmesi. *Sağlık Akademisi Dergisi*, 1(1),1-17.
- Biçer, İ., & Yalçın Balçık, P. (2019). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp: Türkiye ve seçilen ülkelerinin incelenmesi *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22 (1), 245-25.
- Carr, AC., & Maggini, S. (2017). Vitamin C and immune function. *Nutrients*, 9(11),1211.

- Charan, J., Bhardwaj, P., Dutta, S., Rimplejeet Kaur, R., Bist, SK., Detha, MD., Kanchan, T., Yadav, D., Mitra, P, & Sharma P. (2021). Use of complementary and alternative medicine (CAM) and home remedies by covid-19 patients: A telephonic survey. *Ind J Clin Biochem*, 36(1), 108-111.
- Cırık, V., & Efe, E. (2015) The use of complementary and alternative medicine by children. *Journal of Family Medicine & Community Health*, 2(2), 1031.
- Erdol, S., & Sağlam, H. (2018) Use of complementary and alternative medicine in patients with inherited metabolic disease. *J Pediatr Endocrinol Metab*. 31(10),1091-98.
- Gıray Bozkaya, Ö., Akgün, İ., Birgi, E., Çinkoğlu, A., Gög, K., & Karadeniz, D.(2008). Anne babaların çocuklarında uyguladıkları alternatif tıp yöntemleri. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 22(3),129-35.
- Groenewald, CB., Beals-Erickson, S., Ralston-Wilson, J., Rabbitts, JA., & Palermo, TM.(2017). Complementary and alternative medicine use by children with pain in the United States. *Acad Pediatr*,17(7), 785- 793.
- Güraslan Baş, N., Karatay, G., & Karatay, M. (2016). Beş yaş altı çocuğa sahip annelerin ateş yönetimine ilişkin bilgi ve uygulamaları. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*,13 (3), 258-263
- Hazır, Y., & Bozkurt, G. (2020). Üst solunum yolu enfeksiyonu geçiren çocuklarda tamamlayıcı ve alternatif tedavi uygulamalarının incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 13(3), 117-123
- İlgaz, A., & Gözüm, S. (2016). Tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarının güvenilir kullanımı için sağlık okuryazarlığının önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(2), 67-77
- Kalacı, O., Giangioppo, S., Leung, G., Radhakrishnan, A., Fleischer, E., Lyttle, B., Price, A., & Radhakrishnan, D. (2019). Complementary and alternative medicine use in children with asthma. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 35,272-77.
- Kaplan, M. (2020). COVID-19: Küresel salgın sürecinde geleneksel ve tamamlayıcı tedavi uygulamaları. *Millî Folklor Dergisi*, 32 (16),35-45.
- Karaağaç, Y., & Bellikli Koyu, E. (2020). Viral enfeksiyonlarda vitaminler ve mineraller: Covid-19 odağında bir derleme. *Izmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2),165-173
- Konakçı, G., Özgürsoy, BN., & Erkin, Ö. (2020). In the Turkish news: Coronavirus and alternative & complementary medicine methods. *Complementary Therapies in Medicine*, 53 102545. doi:10.1016/j.ctim.2020.102545
- Luo, H., Tang, QL., Shang, YX., Liang, SB., Yang, M., Robinson, N., & Liu, JP. (2020). Can Chinese medicine be used for prevention of corona virus disease 2019 (COVID-19)? A review of historical classics, research evidence and current prevention programs. *Chin J Integr Med*. 26(4), 243-250. doi: 10.1007/s11655-020-3192-6.
- Maggini, S., Pierre, A., & Calder, PC. (2018). Immune function and micronutrient requirements change over the life course. *Nutrients*, 10(10), 1531. doi: 10.3390/nu10101531.
- Magi, T., Kuehni, CE., Torchetti, L., Wengenroth, L., Lüer, S., & Frei-Erb, M. (2015). Use of complementary and alternative medicine in children with cancer: A Study at a Swiss University Hospital. *Journal of Plos One*. 10(12), e0145787. doi: 10.1371/journal.pone.0145787.
- Muslu, GK., & Öztürk, C. (2008). Tamamlayıcı ve alternatif tedaviler ve çocuklarda kullanımı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 51(1), 62-66.
- Nilashi, M., Samad, S., Yusuf, SYM., Akbari, E. (2020). Can complementary and alternative medicines be beneficial in the treatment of COVID-19 through improving immune system function? *J Infect Public Health*, 13(6), 893-96. doi: 10.1016/j.jiph.2020.05.009.
- Özcebe, H., & Sevençan, F. (2009) Çocuklarda tamamlayıcı ve alternatif tıbbi konu alan araştırmaların değerlendirilmesi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 52(4), 183-194
- Özdemir, M., Erol, M., Gayret, ÖB., Mete, F., Özel, A., Yiğit Ö. (2020). The Evaluation of the Use of Traditional and Complementary Medicine in Children and the Level of Knowledge of Families in Bağcılar Region of İstanbul. *Bağcılar Med Bull*. 5(2),32-39
- Ren, JL., Zhang, AH., & Wang, XJ. (2020). Traditional Chinese medicine for COVID-19 treatment. *Pharmacological Research*,155, 104743. doi:10.1016/j.phrs.2020.104743
- Taşar, MA, Potur, ED., Kara, N., Bostancı, İ., & Dallar, Y. (2011). Düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına tamamlayıcı veya alternatif tıp uygulamaları: Ankara hastanesi verileri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 5(2): 81-88.
- Tuncel, T., Şen, V., Kelekçi, S., Karabel, M., Şahin, C., Uluca, Ü., Karabel D, & Haspolat YK.(2014). Kronik hastalığı olmayan çocuklarda tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı. *Türk Pediatri Arşivi*, 49(2),148-53.
- Tural Büyük, E., Güdek, E., & Kalaycı, N. (2014). Annelerin öksürüğü olan çocuğa yaklaşımları. *Gümüşhane*

Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(4),1119-31.

Uçar, D., Tayfun, K., Müslümanoğlu, AY., & Kalaycı, MZ. (2020) Korona virüs ve fitoterapi. Bütünlüeyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi, 1(2), 49-57.

Zuzak, TJ., Boňková, J., Careddu, D., Garami, M., Hadjipanayis, A., & Jazbec J. et al. (2013) Use of complementary and alternative medicine by children in Europe: Published data and expert perspectives. Complementary Therapies in Medicine 21(1),34-47.